

Ю. О. Саєнко

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

В наш час науково-технічної діяльності людства природа зазнає великих втрат природних ресурсів та засмічення. Планета засмічується та руйнується. Тому питання екологічного виживання набувають глобального значення та стають актуальнішими в наш час. Якщо ми будемо продовжувати засмічувати та не економно витратити багатства планети, от можливо ми є останнім поколінням, яке ще може врятувати людство і природу від катастрофи. Що хвилини зникає від одного до декількох видів тварин та рослин, забруднюються води та повітря планети.

Людство використовує багатства природи не замислюючись над тим, що залишиться нашим дітям, онукам, тим, хто народиться після нас. Ми часто протиставляємо себе навколишньому світу, а іноді навіть підносячи себе над ним. Хіба ми не повинні повернути нашим нащадкам те що ми успадкували від наших дідів, прадідів – багатства природи: родючі землі, різноманітність рослин та тварин у чистих лісах та ріках, звичай народного виховання що спираються на основні знання законів природи. І перед тим, як поряdkувати на її просторах та в економіці, слід «упорядкувати» наші свідомість і мислення.

Останнім часом проблемі розвитку критичного мислення присвячено велику кількість досліджень як у вітчизняній так і зарубіжній педагогіці та психології.

Формування екологічної компетентності передбачає розвиток еколого мисленнєвої діяльності майбутнього вчителя початкових класів. Саме технологія критичного мислення надає викладачу та студентам таку можливість. Впровадження навчання, орієнтованого на розвиток критичного мислення, є нагальною методичною проблемою сучасної освіти.

Поняття «критичне мислення» вперше ввів американський психолог Бенджамін Блум в методичній літературі у 1956 році, розуміючи під ним мислення вищого рівня. Зі США ідея розвитку критичного мислення розповсюджується по Європі. В різний час даною проблемою займалися Дж. Д'юї, М. Ліпман, Р. Джонсон, Д. Халперн, Ч. Темпл, К. Баханов, О. Пометун, О. Тягло, С. Терно, О. Чуба, О. Бриніф'є та ін.

Теоретичні засади критичного мислення висвітлені у працях К.Баханова, О.Пометун, С.Терно, О.Тягло, О.Удода. Саме на їх теоретико-концептуальні засади методики розвитку критичного мислення ми спираємося, розв'язуючи цю проблему у своїй практичній діяльності.

Технологія «розвитку критичного мислення» розроблена американськими педагогами К. Мередіт, Д. Огл, Д. Стіл, Ч.Темпл. Вона являє собою цілісну систему, яка формує навички роботи з інформацією.

Технологія «Критичного мислення» є системою методичних прийомів, призначених для використання їх в різних освітніх галузях, видах і формах навчання.

Поняття «критичне мислення» дуже різнобічне і спеціалісти різних галузей освіти сприймають його по-різному. Відомий український дослідник С.Терно в статті «Критичне мислення – середньовічна відсталість?» демонструє відмінність між «вузьким» та «широким» тлумаченнями критичного мислення та характеризує різні підходи до висвітлення концепції критичного мислення серед американських дослідників М. Ліпмана, Д. Клустера, Р. Пауля та Д. Халперн [5].

На думку С. Терно, поняття «критичне мислення» в освітній діяльності зазнало суттєвих змін. Сьогодні це такий тип мислення, що передбачає практичне застосування наукового підходу до розв'язування життєвих, професійних, особистих проблем тощо; він вбирає у себе синтетичне і аналітичне, теоретичне і практичне, репродуктивне і продуктивне мислення [5, с.301].

Критичне мислення як мислення вищого порядку розглядає психолог О.Чуба. Таке мислення спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших, яке сприяє розвитку такої особистісної риси, як креативність, і формує творче мислення, а отже, творчу особистість [8].

Критичне мислення, таким чином, – не окрема навичка, а комплекс багатьох навичок і умінь, які формуються поступово, в ході розвитку і навчання студентів. Воно формується швидше, якщо студенти на заняттях не є пасивними слухачами, а постійно активно шукають інформацію, співвідносять те, що вони засвоїли з власним практичним досвідом, порівнюють отримані знання з іншими роботами в певній галузі та інших сферах знання (кажучи зрозумілою мовою, самостійно встановлюють внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки). Крім того, вони повинні навчитися (а викладач повинен допомогти їм у цьому) ставити під сумнів достовірність отриманої інформації, перевіряти логіку доказів, робити висновки, конструювати нові приклади для використання теоретичного знання, приймати рішення, вивчати причини та наслідки різних явищ і тощо.

Систематичне включення критичного мислення у навчальний процес має формувати особливий склад мислення і пізнавальної діяльності. Р. Пауел (США) запропонував розмежовувати критичне мислення у «вузькому» і «широкому» розумінні. Так, використання аналізу й аргументації, маючи на меті, перш за все, розвіяти чужу думку, служить прикладом критичного мислення у «вузькому» сенсі. І навпаки, людина, яка застосовує критичне мислення в «широкому» сенсі, не зосереджується на власній точці зору. Вона виходить з необхідності за власною ініціативою відчувати свої ідеї та уявлення найбільш сильними з можливих заперечень. Процес навчання – це процес пов'язування нового з уже відомим.

Критичне мислення – це усвідомлений, самостійний, рефлексивний, цілеспрямований, обґрунтований, контрольований та самоорганізований процес.

Результат такої діяльності – вміння самостійно мислити, розв'язувати життєві та професійні задачі.

В умовах зростаючих вимог до якості освітнього процесу ми вважаємо, що вкрай важливою є проблема активізації аналітичної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. На нашу думку, для розвитку критичного мислення у студентів необхідна така організація навчальної роботи, яка буде спрямована на стимулювання осмислення матеріалу та формування власних суджень і вироблення самостійних підходів до вирішення різних наукових проблем, змінити методику викладання навчальних дисциплін.

В ході впровадження технології критичного мислення в навчальний процес вважаємо доцільним використовувати стратегію «лекція-семінар». Така стратегія дозволить організувати більш активну роботу студентів з лекційним матеріалом: виділити та відрефлексувати найбільш значущі для них фрагменти лекції; піддати аналізу й оцінити наявні альтернативні погляди на обговорювану проблему.

Психолог і методолог Н. Г. Алексєєв виділяв наступний ланцюжок етапів здійснення рефлексії: «Зупинка → Фіксація → Об'єктивація → Відсторонення». Для запуску рефлексії необхідно припинення природного ходу будь-якого процесу (етап «повної зупинки»).

Тому лекцію доцільно розділити на блоки, що включають найбільш важливі проблемні ситуації. Викладачеві у ході лекції, після викладу проблемної ситуації, необхідно зупинитися і

звернутися до аудиторії, щоб з'ясувати думки студентів щодо викладеної проблеми. Далі студенти коротко висловлюють свою думку або відому їм інформацію з обговорюваної проблеми. Лектор вислуховує думки студентів і пропонує обговорити їх в кінці лекції. Потім у зв'язку із зупинками під час викладу матеріалу лекції необхідно передбачити час в кінці неї для того, щоб студенти повернулися до обговорення питань, що виникли, думок, і при цьому проаналізували текст лекції. Це дозволить їм в кінці лекції ще раз подумки повторити почутий матеріал і критично його осмислити. Цей етап пов'язаний з максимальним узагальненням її змісту і так званим «відстороненням» (останнім етапом рефлексії). Невипадково рефлексія (або стадія роздуму) – один з трьох компонентів базового технологічного алгоритму критичного мислення. Нам також здається, що при освоєнні студентами окремих проблем був би ефективним метод розробки індивідуальних проектів.

Зараз, наприклад, досить популярні та часто обговорюються фахівцями проблеми, пов'язані з підготовкою майбутніх вчителів початкових класів до екологічного виховання учнів. Ця проблема носить не тільки методолого-екологічний, а й загальногуманітарний сенс. Під час її вирішення було б дуже ефективно застосувати технології критичного мислення.

Спочатку майбутньому вчителю початкових класів пропонується викласти все, що він чув або читав з цієї теми і які використовував джерела інформації. При цьому головне – почути від нього, що він сам думає з певної проблеми і що хотів би про неї додатково дізнатися. Далі студенту рекомендують підбір матеріалів за темою, ретельно зважувати всі існуючі думки «за» і «проти» для того, щоб в результаті сформувані і обґрунтувані власний погляд на існуючу проблему.

На практичних заняттях майбутні вчителі аналізують зміст Державного стандарту початкової загальноосвітньої школи, навчальні програми, підручники різних авторів, методичну літературу. Наявність методичної літератури, яка видана за попередньою редакцією Державного стандарту початкової школи, дає можливість аналізувати її, встановлювати відповідність чи невідповідність сучасному рівню освіти і визначати ступінь можливості тимчасово її використовувати, визначати запропоновані авторами види завдань, аналізувати їх та виокремлювати, на їхню думку, найефективніші. Студенти вчать працювати усвідомлено, самостійно, рефлексивно, ухвалювати професійні рішення. Розвитку критичних, творчих здібностей, вмінню аналізувати професійну діяльність сприяють завдання з розробки планів-конспектів традиційних і, особливо, нетрадиційних уроків з методичними коментарями та методичними висновками до них.

Важливе завдання викладача – навчити студентів розвивати критичне мислення у школярів. На заняттях ми вправляємося у використанні методів та прийомів критичного мислення при розробці та проведенні майстер-класів, ділових ігор та пробних уроків. Критичне мислення передбачає систематичне створення для студентів ситуації вибору – це метод навчання, який забезпечує діалог у процесі розв'язання ситуації вибору: студенти постійно обґрунтовують свій вибір серед багатьох запропонованих варіантів.

За відсутності сучасних методичних посібників, іншої методичної літератури, розробка уроків до педагогічної практики є лабораторією справжньої співтворчості викладача-методиста і студентів, розвитку їх критичного мислення. Психологічно критичне мислення ґрунтується на прагненні до творчого пошуку, жаги до знань. Спостереження уроків з однієї і тієї ж теми в різних класах і у різних вчителів створюють можливості для глибокого їх аналізу та спроби розробити свій унікальний урок з визначеної теми. Студент фіксує значущі моменти інтелектуального пошуку, робить спробу зрозуміти їх сенс у розв'язанні задачі, оцінює використані освітні технології, виробляє орієнтири пошуку, передбачає наступні кроки.

Так крок за кроком відбувається розвиток критичного мислення студентів і оволодіння

ними мистецтвом розвитку цієї навички у молодших школярів.

Для підготовки педагогічних кадрів, що володіють навичками і вміннями критичного мислення були визначені теоретичні основи і рамки програми, які спираються на підходи й методи провідних наукових центрів, що працюють над питанням розвитку методики і технології критичного мислення: психологічного і педагогічного інструментарію процесу оцінювання пізнавальної діяльності, критичної практики і т.д. [12]

Список літератури:

1. *Інтерактивне навчання в сучасному освітньому процесі [Електронний ресурс] / М. Раковська. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/np/pdf3/26.pdf>.*
2. *Кроуфорд А., Саул В. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. – К.: Плеяди, 2006. – 220с.*
3. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.*
4. *Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192с.*
5. *Терно С. Критичне мислення – середньовічна відсталість? / Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2013, Вип. XXXVII. – С. 301-306.*
6. *Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія / Н.М. Бібік, М.С. Ващуленко, В.О. Мартиненко – К.: Педагогічна думка, 2014. – 346 с.*
7. *Чабайовська М.І., Гаєвська Г.М., Гавриленко Н.М. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навчально – методичний посібник / М. Чабайовська, Г. Гаєвська, Н. Гавриленко. – Т.: Мальва – ОСО, 2015 – 187с.*
8. *Чуба О. Формування критичного мислення як психологічно-педагогічна проблема сучасності // Педагогіка і психологія професійної освіти № 3 2013. – С. 202-208.*
9. *Шишкіна Ю.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів в умовах ВНЗ // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького; Ред.кол.: І.П. Аносов – Мелітополь: Вид-во Мелітополь, 2010. – Випуск V. – С. 377-381 (Серія Педагогіка).*
10. *Шишкіна Ю.О. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. статей / Ред. кол.: І.П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь. – 2010. – Вип. 4. – 300 с.*
11. *Шишкіна Ю.О. Готовність майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів// Науково педагогічний журнал Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / [ред. кол.: А.А. Сбруєва, М.О. Лазарєв, О.В. Михайліченко та ін.]. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2014. – № 4 (38). – 472 с.*
12. *Люріна Т.І. Професійна підготовка педагога до морального виховання учнівської молоді: монографія / Т. І. Люріна, В.В. Молодиченко, Н.А. Молодиченко.- М: . «Мелітополь», 2005.-248с.*